

DANA KNOTOVÁ

MIMOŠKOLNÍ PÉČE O DĚTI V EVROPĚ OUT – OF – SCHOOL CHILDREN CARE IN EUROPE

Úvod

Mimoškolní péče o děti v zemích Evropské unie (EU) se stala důležitou součástí sociální politiky. Tento trend projevující se v mnoha politických doporučeních i konkrétních opatření souvisí s vizemi konkurenceschopné Evropy, které mj. podporují rovnost příležitostí nejen v přístupu na pracovní trh, ale také např. k sociálním službám. Služby nabízené rodičům v rámci mimoškolní péče patří v zemích EU k významným sociálním službám umožňujícím vstup rodičů na trh práce a ovlivňujícím rovnost příležitostí na pracovním trhu (např. jak u singl rodičů, tak u žen – matek).

Podpora veřejných sociálních služeb včetně služeb mimoškolní péče se nachází také v sociálním programu Sociální agenda 2005–2010, který byl přijat na zasedání Rady Evropy v roce 2005. Program je založen na sociálních vizích globální evropské ekonomiky, jeho hlavní role je spatřována v podpoře sociální dimenze ekonomického růstu. Motto tohoto současného evropského sociálního programu je „*Pracovní místa a příležitosti pro všechny*“. Cílem je podporovat aktivity na evropské úrovni, národních (státních) i lokálních úrovních tak, aby bylo možno uplatnit princip rovných příležitostí pro všechny.

Rok 2007 byl nazván *Evropským rokem rovných příležitostí pro všechny* a v souvislosti s tím byla a je naplánována řada aktivit (viz <http://equality2007.europa.eu>). Mezi nimi např. aktivity na podporu stejného platového hodnocení mužů i žen, možnosti čerpání mateřské a rodičovské dovolené, podpora rovnosti v přístupu na pracovní trh, ke vzdělání, kariérnímu růstu i aktivity na podporu sladění kariéry a rodiny, kam je také zahrnována mimoškolní péče.

Do úvah o významu mimoškolní péče kromě principu rovnosti šancí také výrazně vstupuje stárnutí populace. V souvislosti s demografickými změnami se za významný aspekt evropského sociálního programu považuje zvýšení účasti žen na trhu práce. Stárnutí populace vyvolává tlak na zaměstnávání všech potenciálních zaměstnanců, tzn. i žen – matek, které v mnoha zemích EU (zejména v tzv. starých členských zemích) zůstávaly dlouhodobě v domácnosti. S rozšíře-

ním Evropské unie od roku 2004 přibylo v evropském společenství zemí, v nichž je rozdílné zastoupení mužů a žen na trhu práce. Zejména v nových členských státech (samozřejmě i v České republice) je vysoký podíl žen na pracovním trhu. Mimoškolní péče je v těchto zemích běžnou součástí služeb, které rodiče pravidelně využívají.

Na evropské úrovni v současné době vyvstává zřetelná potřeba rovnováhy mezi kariérou, rodinným životem a právy (potřebami) dětí. Předpokladem vstupu žen (rodičů) na evropský trh práce je však existence dostatečně funkční sítě služeb pro rodiče, která by zabezpečila také péči o děti v době jejich zaměstnání.

O významu, který příkládá EU mimoškolní péči o děti, vypovídá také fakt, že na zasedání Evropské rady v roce 2005 (březen) v Bruselu, je v závěrech zasedání předsednictva stanoven významný úkol, kterým je podpora služeb mimoškolní péče pro děti školního věku v jednotlivých evropských zemích a doporučení k přípravě standardů mimoškolní péče o děti školního věku.

Mimoškolní péče o děti školního věku

K poznání situace v oblasti mimoškolní péče jsou k dispozici různé analýzy a výzkumná šetření (např. Meijvogel, Petrie, 1996, výzkum *Sustainable Child Care Services*, 2006, 2007¹). Srovnání ukazují, že v zemích EU neexistují žádná zvláštní opatření cíleně zaměřená na mimoškolní péči o děti. Jednotlivé země mají péči o děti pevně stanovenou národními politikami v souvislosti s opatřeními na ochranu rodin, podporu zaměstnanosti, rovných příležitostí, vzdělávání a sociální ochranu. Tradičně byla soustředěna pozornost na děti předškolního věku (do 5 let), prioritou se nyní stává péče o děti školního věku.

Mimoškolní péči ovlivňuje kulturní a rodinný kontext jednotlivých zemí či národů. V jednotlivých evropských zemích jsou značné rozdíly v kvalitě i kvantitě mimoškolní péče o děti školního věku. Nabízené služby mimoškolní péče se v jednotlivých státech liší, ukazuje se však, že je nedostatečný počet zařízení poskytujících tyto mimoškolní služby, pokrytí služeb v rámci regionů jednotlivých států je nerovnoměrné, malý počet je zvláště ve venkovských regionech (Elniff-Larsen, Dreyling, Williams, 2006).

Návrhy Evropské rady (od roku 2005) směřují k tomu, aby se uskutečňovala samostatná politika mimoškolní péče o děti, která by neměla být součástí politik zaměřených na zaměstnanost, rovné příležitosti, vzdělávání či rodinnou politiku. Za důležité je považováno i to, aby nebylo preferováno posuzování takovéto politiky pouze z ekonomické perspektivy. Konkrétní kroky vedoucí k podpoře mimoškolní péče byly učiněny v rámci Evropské unie zejména poskytnutím finančních prostředků na investice do služeb mimoškolní péče. Evropský sociální fond podpořil projekty vedoucí ke zvýšení kvality služeb mimoškolní péče, projekty

¹ Výzkumný projekt *Sustainable Child Care Services* (Udržitelnost služeb péče o děti) je zaměřen na výzkum kvality služeb mimoškolní péče o děti ve školním věku (5–12 let). Realizovala jej Evropská nadace pro zlepšování životních a pracovních podmínek (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) v roce 2006 a 2007.

zaměřené na navýšení počtu zařízení a rozvoj služeb mimoškolní péče. Doporučení a představy o politice zaměřené na mimoškolní péči se stále vyvíjejí.

Na evropské úrovni není doposud přesně vymezeno, co patří a co nepatří do mimoškolní péče. Rozdíly mezi službami, které nabízejí školy a službami zařízení v oblasti mimoškolní péče v různých zemích jsou často nejasné.

Meijvogel, Petrie (1996) vymezují mimoškolní péči jako služby, které přejímají odpovědnost za děti po skončení školního vyučování, v době, kdy rodiče nejsou dětem k dispozici, ať už proto, že pracují, nebo z jiných důvodů. Elniff-Larsen, Dreyling, Williams, definují mimoškolní péči jako „služby nabízené jakýmkoliv zařízením mimo školu, které se podílejí na socializaci, nabízejí fyzickou péči, hry nebo vzdělávací aktivity“ (2006, s. 7). Mimoškolní péče je v některých státech EU chápána spíše jako hlídání dětí, jiné preferují pohled na mimoškolní péči jako na vytváření bezpečného prostředí pro hru, nebo poskytování stimulačních aktivit. V České republice je tradičně vymezení mimoškolní péče vztahováno k potřebám dětí a k cílům výchovy, není obvyklé ji vztahovat k ekonomickým cílům a začleňovat ji do kontextu sociálních služeb. Používá se také jiná (různá) terminologie a definice této péče, např. pojem výchova mimo vyučování a definice „výchova mimo vyučování probíhá mimo povinné vyučování, probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná, uskutečňuje se převážně ve volném čase“ (Pávková, 2002, s. 37)... Kromě ovlivňování volného času však výchova mimo vyučování zahrnuje i jiné oblasti, např. přípravu na školu a upevnování hygienických a kulturních návyků.“ (Pávková, 2002, s. 38).

Nově vymezené cíle evropské sociální politiky a aktivity zaměřené na podporu žen a rodin, důraz na rozvoj služeb pomáhajících rodičům při výchově dětí, vyvolal zájem o zjištění současného stavu mimoškolní péče o děti v členských zemích Evropské unie.

Výzkum služeb mimoškolní péče o děti školního věku

Evropská nadace pro zlepšování životních a pracovních podmínek (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) připravila a realizovala projekt *Sustainable Child Care Services* (Udržitelnost služeb péče o děti), který je zaměřen na výzkum kvality služeb mimoškolní péče o děti ve školním věku (s akcentem na služby pro děti ve věku 5 – 12 let). Cílem projektu bylo analyzovat existující služby mimoškolní péče v členských zemích EU, shromáždit informace o opatřeních na národních, regionálních i místních úrovních a realizovat případové studie tzv. dobré praxe ve vybraných členských zemích EU.

Projekt byl realizován ve dvou fázích. V roce 2006 byla v první fázi provedena analýza existujících služeb a opatření v členských zemích EU a vypracovány případové studie v šesti vybraných zemích (Maďarsko, Kypr, Rakousko, Polsko, Velká Británie a Švédsko).

Závěry výzkumného šetření (Elniff-Larsen, Dreyling, Williams, 2006) z první fáze realizace projektu konstatují, že na úrovni veřejné politiky není věnovaná

mimoškolní péči o děti školního věku dostatečná pozornost. Mimoškolní péče je v zemích EU většinou dostupná dětem (mladým lidem) od 3 do 18 let. Zjištění dokládají, že péče nemá potřebnou kvalitu, konstatovány jsou také vysoké finanční náklady rodičů na tuto péči.

Mimoškolní péče je orientovaná na vytváření bezpečného prostředí, které stimuluje rozvoj dětí různými způsoby. K typickým aktivitám mimoškolní péče patří pomoc s přípravou do školy (psaní domácích úkolů), herní činnosti, práce s PC (nejčastěji hraní počítačových her), jazykové vzdělávání, kurzy domácích prací, návštěva kulturních institucí (muzea, galerie), sportovní činnosti. Mimoškolní péči poskytují např. centra denní péče, mimoškolní kluby, centra volného času, snídaňové kluby,² prázdninová centra. V řadě zemí není zcela jasná hranice mezi školními a mimoškolními činnostmi. Délka vyučování je velmi rozdílná (např. ve státních školách na Kypru většinou do 13. 00 hod., ve Velké Británii do 15. 30 hod) a v odpoledním vyučování jsou často realizovány aktivity patřící do mimoškolní péče. Výzkum přinesl také zjištění, že v některých zemích je nedostatečné množství služeb mimoškolní péče (např. Španělsko, Rakousko a Itálie), navíc služby jsou poskytovány v nevyhovujícím čase i délce. Především ve Francii, Dánsku, Švédsku je konstatována vysoká úroveň služeb mimoškolní péče, v jiných státech se služby výrazně zlepšují (Portugalsko), v některých zemích je rozvoj mimoškolní péče podnícen krátkodobými vládními iniciativami (např. Velká Británie – program boje proti dětské chudobě).

Služby mimoškolní péče nabízejí různí poskytovatelé jak ze státního (veřejného) sektoru, tak z nestátního i privátního sektoru. Služby jsou často poskytovány rodinnými příslušníky, z nich nejčastěji prarodiči. Práci v oblasti mimoškolní péče vykonávají jak speciálně vyškolení odborníci, tak i laici. V některých členských státech je normou jiná než učitelská kvalifikace, jinde je požadována vysokoškolská učitelská kvalifikace. Existuje mnoho profesí, které působí v různých zemích v profesionálních službách mimoškolní péče. Profesionální péči poskytují mj. učitelé mimoškolní péče, animátoři, organizátoři kulturních a rekreačních aktivit, chůvy, vedoucí mimoškolních klubů, učitelé volného času, nebo sociální pracovníci a herní specialisté. Z pohledu pracovních příležitostí se v oblasti péče o děti mimo školu projevuje malý zájem o práci. Platy zaměstnanců jsou nízké, mzdy se většinou pohybují pod průměrnými platy. Častá je fluktuace pracovních sil. Převládá feminizace, nedostatek není spatřován jen v počtu mužů, ale také v nedostatečném zastoupení pracovníků z etnických menšin. Jako nevyhovující jsou také zmíněny možnosti profesního a kariérního růstu a nízká prestiž profesí působících v oblasti mimoškolní péče o děti. Jen v malé části členských států EU jsou vytvořeny kvalifikační standardy a programy kariérního růstu pracovníků v mimoškolní péči o děti školního věku.

² Snídaňové kluby existují ve Velké Británii. Před vyučováním je pro děti ve společenských prostorách některých základních škol připravena pomocným personálem snídaně. Cílem je motivovat rodiče i děti k pravidelné školní docházce. Snídaňové kluby patří ve Velké Británii do služeb mimoškolní péče.

Součástí závěrů (Elniff-Larsen, Dreyling, Williams, 2006) jsou také návrhy vedoucí k vytvoření struktury na regulování kvality poskytovaných služeb (ve státním, veřejném i privátním sektoru). Navrženo je vytvoření evropského rámce služeb mimoškolní péče o děti, jehož součástí budou také standardy kvality poskytovaných služeb, dále je doporučeno vytvořit evropskou síť, v níž by se vzájemně vyměňovaly zkušenosti z oblasti vzdělávání pracovníků působících ve službách mimoškolní péče. Tato síť by mohla inspirovat také příklady dobré praxe v oblasti profesního a kariérního růstu.

Druhá fáze výše zmiňovaného projektu byla realizována koncem roku 2006 a v jarních měsících roku 2007. Organizačně ji připravila výzkumná agentura Blake Stevenson se sídlem v Dublinu (Irsko). Evropská nadace pro zlepšování životních a pracovních podmínek jí zadala úkol, aby ve spolupráci s agenturou Children in Scotland realizovala výzkumné šetření se zaměřením na mimoškolní péči o děti (5 – 12 let) ze znevýhodněného prostředí. Projekt nese název *Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe* (Mimoškolní péče o děti ze znevýhodněného prostředí v Evropě). Ke spolupráci bylo přizváno dalších pět členských států Evropské unie (kromě Velké Británie se jednalo o Belгии, Portugalsko, Německo, Estonsko a Českou republiku³). Klíčovými kritérii výběru zúčastněných států byla geografická vzdálenost států, jejich velikost, délka členství v EU. V rámci projektu se práce soustředily zejména na důvody vedoucí ke znevýhodnění, množství znevýhodněných osob, sociální politiku zaměřenou na děti ze znevýhodněného prostředí a v neposlední řadě také na známé a významné aktivity v oblasti mimoškolní péče, včetně příkladů dobré praxe služeb mimoškolní péče v jednotlivých státech. Tým spolupracovníků tvořilo šest zástupců jednotlivých zúčastněných zemí a čtyři pracovníci výzkumné agentury.

V současné době jsou zpracovány národní zprávy zúčastněných zemí, v nichž je podrobně analyzována mimoškolní péče o děti ze znevýhodněného prostředí. Tým pracovníků projektu připravuje závěrečnou studii, jejíž obsah doplňují také případové studie vybraných služeb mimoškolní péče, které mohou sloužit jako příklady dobré praxe⁴.

Mimoškolní péče o děti ze znevýhodněného prostředí

Celkový obraz o mimoškolní péči dotváří výzkumné šetření s názvem *Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe* (Mimoškolní péče o děti ze znevýhodněného prostředí v Evropě). Cílem výzkumu byla analýza služeb mimoškolní péče o děti (ve věku 5–12 let) ze znevýhodněného prostředí ve vybraných členských zemích EU včetně vypracování případových studií – příkladů dobré praxe služeb mimoškolní péče. Výzkum se zaměřil na poskytnutí klíčových informací o stavu mimoškolních služeb pro děti ze znevýhodněného prostředí a ve

³ Česká republika byla v týmu spolupracovníků projektu zastoupena autorkou textu.

⁴ Analýza mimoškolní péče ve znevýhodněném prostředí v České republice není součástí tohoto sborníkového příspěvku.

znevýhodněném prostředí, hlavní důraz byl kladen na informace o dopadu činností, iniciativ a opatření, které jsou ve znevýhodněném prostředí uskutečňovány.

Znevýhodněné prostředí je pro potřeby projektu široce vymezováno jako prostředí, v němž lidé zažívají deprivaci a chudobu. Jednotlivé zúčastněné státy se odlišují v definování znevýhodněného prostředí. Indikátory, jímž je tento typ prostředí na národních úrovních charakterizován, jsou velmi rozdílné. Nicméně panuje shoda v tom, že znevýhodněné prostředí je charakteristické stupněm dezintegrace prostředí (Německo), patří do něj chudší regiony s málo rozvinutými službami (Portugalsko), případně přístup ke službám je omezený (včetně dopravní obslužnosti). Jako významné indikátory jsou dále uváděny míra nezaměstnanosti, ekonomický rozvoj regionů, zdravotní stav obyvatel, gramotnost, kriminalita (Velká Británie-Skotsko).

Uvedené vymezení se výrazně odlišuje od českého pojetí znevýhodněného prostředí používaného v pedagogice nebo sociální práci: *sociokulturně znevýhodněné prostředí* je prostředí, které neumožňuje dostatečně rozvinout potenciál člověka (především dítěte), včetně jeho schopností a dovedností. Většinou je charakterizováno minimálně třemi rizikovými faktory z následujícího výčtu:

- věk matky v době narození dítěte nižší než 17 let nebo u matky proběhlo tři a více porodů do 20 let nebo jsou příliš mladí rodiče (adolescentní)
- nedokončené základní vzdělání alespoň jednoho z rodičů související s jejich nedostatečnou profesionální kvalifikací
- chronické onemocnění nebo postižení rodičů snižující schopnost o dítě pečovat
- těžké psychické onemocnění jednoho z rodičů snižující schopnost pečovat o dítě
- nedostatečná sociální integrace rodičů (např. cizinců s jazykovou bariérou, chybějícím zázemím atd.) nebo chybějící či nedostatečná podpora rodiny
- nedostatečné zabezpečení výživy a ošacení, nevyhovující bytové podmínky
- domácí násilí
- používání návykových látek v rodině
- odůvodněné a potvrzené vyšetřování orgánů zabezpečujících ochranu práv a zájmů dítěte. (Palán, 2002)

Různé další definice znevýhodněného prostředí používané v České republice vycházejí z negativního ovlivňování psychického a kognitivního vývoje, orientují se na charakteristiku jedinců či specifických skupin populace, které v takovémto prostředí žijí. Mezi nimi jsou často uváděni jedinci a rodiny s nízkým sociálním statutem, nízkou kvalitou života, nízkými příjmy, ohrožené sociálně patologickými jevy.

Pokud se zaměříme na děti školního věku, tak pak jsou vymezovány následující cílové skupiny: děti z chudých rodin, děti z rodin imigrantů, děti u nichž je nařízena ústavní výchova nebo ochranná výchova, děti ohrožené sociálně patologickými jevy a také děti se speciálními vzdělávacími potřebami.⁵ Za nepřímý

⁵ Zdroj: Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

indikátor znevýhodněného prostředí je považována situace, kdy je nad výchovou dětí v rodině stanoven dohled soudem nebo sociálním odborem obecního úřadu.

V členských zemích EU, které se účastnily projektu, se (na základě konsensu týkajícího se výše uvedeného vymezení a indikátorů) znevýhodněné prostředí vymezuje podmínkami ovlivňujícími kvalitu života v určité lokalitě. Ve Velké Británii do znevýhodněného prostředí patří městské regiony, na prvním místě město Liverpool, na druhém místě Manchester, patří sem ale také Glasgow ve Skotsku, nebo Belfast v Severním Irsku. Obdobná situace je v Belgii, kde jsou do znevýhodněného prostředí zahrnuty městské části Bruselu (7 městských částí), dále Antverp, nebo Gentu. V Portugalsku je znevýhodněné prostředí také vázáno na některé městské části velkých měst (zejména centrální části měst), ale patří do něj také venkovské oblasti, zejména na jihu země venkovská oblast Alejo. V Estonsku je za znevýhodněný označován jih země, který má venkovský charakter bez rozvinutého průmyslu a se špatnou dopravní obslužností. Německo označuje za znevýhodněná prostředí bývalé východoněmecké regiony, ale také např. oblasti v nichž dochází k restrukturalizaci průmyslu (např. Porúří a Sársko). Časté je, že tyto regiony jsou multinárodní a multikulturní.

V české národní zprávě byla pro vymezení znevýhodněného prostředí (na základě diskuse v mezinárodním týmu spolupracovníků projektu) použita metodika v souladu s metodikou uplatněnou v zemích zúčastněných na projektu. Vychází se standardní škály indikátorů obvykle užívaných v sociální politice Evropské unie, na základě kterých se určují znevýhodněné regiony, na něž je soustředěna strukturální pomoc. Škála indikátorů je používána také vládou České republiky ke stanovování znevýhodněných oblastí (regionů), na něž je soustředěna podpora státu. K významným sledovaným indikátorům pro určení znevýhodněných oblastí (regionů) patří: nízká životní úroveň, nadprůměrná nezaměstnanost, nízká průměrná mzda, špatná úroveň bydlení, špatná dopravní obslužnost, dále extrémní zatížení území z hlediska stavu životního prostředí, restrukturalizace průmyslu, vysoký stupeň urbanizace. Za znevýhodněné oblasti, na něž je soustředěna podpora státu, jsou považovány především Severozápadní Čechy a Moravskoslezský region. Znevýhodněné a slabé oblasti (regiony) pokrývají celkem třetinu území státu. V těchto oblastech žije kolem 29 % populace ČR⁶.

V jednotlivých zemích, které se podílely na výzkumném projektu, jsou uváděny odlišné klíčové faktory umožňující rozvoj mimoškolní péče. Postupně se vyvíjejí různé specifické strategie zaměřené na rozvoj mimoškolních služeb.

Ve Velké Británii se za klíčové v posledních deseti letech považuje rozšíření a zvětšení nabídky služeb mimoškolní péče, což je chápáno jako důležitý zdroj snižování chudoby. Boj s chudobou se stal prioritním střednědobým úkolem vlády, která má vytyčený ambiciózní politický cíl, neboť jejím cílem je eliminace dětské chudoby ve Velké Británii do roku 2020.⁷ Vláda poskytla významnou

⁶ Zdroj: Usnesení vlády ČR č. 722 ze dne 16.7. 2004, Aktualizace regionů se soustředěnou podporou státu.

⁷ Ve Velké Británii se neustále zvyšuje počet zařízení mimoškolní péče (v roce 1995 137 tisíc,

finanční podporu veřejným službám mimoškolní péče, zvláště v regionech, kde žijí chudé rodiny, nebo rodiny ohrožené chudobou. Národní vlády ve Velké Británii konstatují, že díky službám mimoškolní péče dochází ke snižování chudoby a zvyšování zaměstnanosti. Na místní úrovni je mimoškolní péče finančně podporována průmyslovými podniky, které vkládají prostředky do mimoškolní péče. Tyto prostředky poskytuje profitujícím průmyslovým podnikům vláda. Pro Velkou Británii je charakteristické, že rodiny, které žijí v dostatku a blahobytu, využívají větší počet služeb mimoškolní péče.

V Portugalsku je mimoškolní péče posuzována v souvislosti s rovností příležitostí (příležitosti pro ženy) na trhu práce. Je spojována s podporou rodičů, kterým se tak umožňuje vstup na trh práce. Cílem vládních opatření je udržet rovnováhu tradičně silného rodinného života a zvyšující se zaměstnanosti. V Portugalsku od roku 2005 platí nová legislativa, která mimoškolní péči stanovila jako povinnou službu poskytovanou všem dětem v době od 15. 30 do 17. 30 hodin. Hlavním cílem vládních opatření bylo vytvořit bezpečné místo ke hrám, podpořit sociální integraci, nabídnout kvalifikovanou podporu dětem se vzdělávacími problémy, nabízet volnočasové aktivity. Mimoškolní péče se hodně zaměřuje na pomoc dětem s přípravou do školy, což rodiče oceňují, ale dětem se to nelíbí a tyto služby nechtějí využívat. Nová opatření navazující na legislativu rozšířila nabídku služeb mimoškolní péče především na venkově a pro děti z chudých rodin. Služeb mimoškolní péče nyní využívá 99 % dětské populace (na rozdíl od roku 2005, kdy byla dostupná pouze 20 % dětí). Ve znevýhodněných regionech je realizován vládní program *ESCHOLAS*, tento program je orientovaný na děti a mladé lidi ve věku 6 – 24 let. Jedná se celkem asi o 120 lokalit. Program je postaven především na finanční podpoře neziskového sektoru, který rozšiřuje nabídku služeb mimoškolní péče.

Obdobný cíl – sladit rodinný život a profesní kariéru – je stanoven také v Německu. Rozvoj mimoškolní péče je zdůrazňován také v souvislosti se sníženou porodností a demografickými změnami. Jako problematické se ukazuje to, že chybí systémová návaznost školní a mimoškolní péče. V Německu jsou služby mimoškolní péče charakterizovány jako nedostatečné. Nejsou nabízeny v dostatečném množství a neodpovídají potřebám dětí a rodičů. V Německu je nedostatek učitelů ve školách, ale protože mají vysoké platy, není ze strany vlády zájem zvýšit počty pracovních míst ve školách. Dětem z důvodu nedostatku učitelů často odpadají vyučovací hodiny a ve volném čase, který jim tak vzniká, nemají k dispozici služby mimoškolní péče, což je oprávněně kritizováno ze strany rodičů. Do mimoškolní péče vstupují významně komunity rodičů. Za důležité je považováno sdružení rodičů *Alliance for family* (Aliance pro rodinu), které působí v celé zemi. Aliance mj. koordinuje a nabízí různé služby mimoškolní péče, pomáhá s finančními problémy rodin v souvislosti se zabezpečením služeb mimoškolní péče.

v roce 2004 celkem 490 tisíc). Zdroj: Závěrečná výzkumná zpráva *Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe*, 2007, nepublikováno.

V nových členských státech EU – Estonsku a České republice – mimoškolní péče tradičně patří k významným faktorům, které ovlivňují rovnost příležitostí při vstupu na pracovní trh. Zaměření mimoškolní péče vychází z potřeb dětí a projevuje se v ní výrazná orientace k podpoře sociálního začleňování (v ČR např. romských dětí), na herní činnosti a pestré nabídce volnočasových aktivit. V Estonsku služby mimoškolní péče nabízejí tzv. Hobby školy, tyto služby jsou svými dopady významné v rámci lokálních komunit. Na úrovni místních samospráv však v Estonsku neexistují žádné systémové ani koordinované strategie zaměřené na podporu těchto služeb. V současné době je v činnosti celkem 206 Hobby škol a jejich činností se pravidelně účastní okolo 50 tisíc dětí. Hobby školy jsou podporovány v souladu s možnostmi jednotlivých regionů. Podporu v jednotlivých regionech poskytují především školy, neziskový sektor a zejména organizace mládeže.

V Belgii je mimoškolní péče chápána jako podpora a pomoc rodičům v péči o děti, kteří jsou zaměstnaní. V lokalitách, v nichž je vysoký podíl imigrantů, představuje jednu z možností podpory sociální integrace. Jak ve francouzských, tak ve vlámských regionech je mimoškolní péče v gesci lokálních (místních) samospráv. Vláda vytvořila systémové nástroje zvláště v oblasti financování, finanční prostředky jsou přerozdělovány lokálním (místním) samosprávám. Mimoškolní péče je určena dětem ve věku 2 – 12 let. Služby mimoškolní péče jsou zajišťovány v 229 francouzsky mluvících místních samosprávách (z celkového počtu 327) a ve 183 (z celkového počtu 253) vlámských místních samospráv. Obsah mimoškolní péče tvoří mj. jazykové vzdělávání, volnočasové a herní aktivity. V Belgii pracuje také zvláštní fond podporovaný vládou *Joint Equipment and Services Fund* (Fond pro služby a vybavení), který napříč jednotlivými regiony podporuje asi 300 poskytovatelů služeb mimoškolní péče v neziskovém sektoru. Fond nabízí poskytovatelům služeb supervizi, metodickou i finanční pomoc.

Poskytovatelé služeb mimoškolní péče

Stupeň zapojení veřejného sektoru do mimoškolní péče je v různých zemích odlišný. Ve všech zemích však veřejný sektor do služeb významně vstupuje. Panuje shoda v názoru, že pokud mají být tyto služby dlouhodobě udržitelné, musí být podporovány především veřejným sektorem. Druhy podpory a financování jsou v jednotlivých zemích různé. Součástí podpory je obvykle buď finanční podpora určená rodinám nebo finanční podpora určená poskytovatelům služeb, případně obojí. Všechny druhy podpory akceptují to, že rodiče ve znevýhodněných regionech nemají dostatečné množství finančních prostředků na zaplacení plných cen za služby mimoškolní péče. Ve venkovských regionech do mimoškolní péče zpravidla výrazně vstupují místní samosprávy, které přebírají odpovědnost za kvantitu i kvalitu nabízených služeb včetně zajištění odpovídajících ekonomických podmínek.

Ve znevýhodněných regionech je vzhledem k pracovním příležitostem a pracovní době rodičů často požadováno, aby služby mimoškolní péče byly časově

flexibilní. Rodiče chtějí, aby mimoškolní péče byla k dispozici v neobvyklých hodinách (brzy ráno, pozdě večer) včetně víkendů a prázdnin. Těmto požadavkům není možné vždy ve službách vyhovět.

Výsledky výzkumu ukazují, že v jednotlivých zemích existuje mnoho různých poskytovatelů služeb mimoškolní péče ve znevýhodněných regionech. Není časté, aby do mimoškolní péče vstupovali poskytovatelé ze soukromého sektoru. Ve znevýhodněných oblastech je nižší potenciál pro zpoplatnění služeb, menší klientela a také možnosti pro vytváření zisků jsou omezené. Není neobvyklé, že mimoškolní péči nabízejí jednotlivé školy. Vytvářejí obdobné služby jako jiní poskytovatelé mimoškolní péče. Školy po skončení vyučování pomáhají dětem s domácími úkoly, doučují děti se vzdělávacími problémy, vytvářejí programy pro děti s výchovnými problémy, provozují mobilní knihovny, připravují také programy zaměřené na vzdělávání dospělých, nabízejí zájmové činnosti.⁸ Školy vytvářejí nabídky zejména z toho důvodu, že vzdělávání nepovažují za dostatečný prostředek umožňující vyřešení či zmírnění problémů souvisejících se znevýhodněním.

Dalším významným poskytovatelem služeb mimoškolní péče ve všech zemích podílejících se na výzkumném šetření je neziskový sektor. Neziskový sektor má velkou volnost v poskytování těchto služeb, služby jsou často provázány s množstvím dalších sociálních služeb nabízených ve znevýhodněných regionech, ať už chudým rodinám, znevýhodněným dětem, nebo rodinám, které jsou ohroženy sociální exkluzí. Neziskový sektor zaplňuje mezery ve službách, zvláště v těch, které nejsou atraktivní pro soukromý sektor. Služby mimoškolní péče nabízené neziskovým sektorem jsou charakterizovány jako flexibilní vzhledem k potřebám rodičů i dětí. Na poskytování služeb se v tomto sektoru podílejí jak rodinní příslušníci, tak komunity i dobrovolníci.

Závěr

Doporučení v analýzách a výzkumných zprávách o stavu mimoškolní péče v Evropě mají sloužit k tomu, aby podpořily členské státy EU ve vytváření podmínek pro rozvoj služeb mimoškolní péče. Ukazuje se však, že vlády jednotlivých zemích doposud nedostatečně využívají jejich potenciál. Jako důležité se jeví vypracování cílených strategií služeb mimoškolní péče ve znevýhodněných regionech, včetně dostatečné systematické ekonomické podpory těchto služeb. Není pravděpodobné, že ve znevýhodněných regionech příjmy z poplatků za služby mimoškolní péče pokryjí náklady na poskytování péče. V jednotlivých zemích nejsou doposud vytvořené podmínky pro monitorování služeb mimoškolní péče, neprovádí se systematická kontrola kvality nabízených služeb. Existující kontrolní mechanismy jsou nedostatečné.

⁸ Např. ve Velké Británii existuje tzv. *Extended School Initiative* (Iniciativa rozšířených škol). Školy zapojené do této iniciativy po skončení školního vyučování nabízejí dětem volitelné hodiny, jejich náplní je zejména zájmové vzdělávání.

Přesto lze konstatovat, že mimoškolní péče podporuje naplňování politických cílů obsažených v evropském sociálním programu Sociální agenda 2005 – 2010. Služby mimoškolní péče zasahují výrazně do procesů sociální integrace, pomáhají snižovat chudobu, zlepšují kvalitu života obyvatel znevýhodněných regionů, podporují sociální integraci. Mimoškolní péče významně ovlivňuje trh práce, neboť nabízené služby umožňují vstup rodičů na trh práce, rodičům pomáhají vyrovnávat se s nároky pracovního a rodinného života. Služby mimoškolní péče předcházejí, omezují či případně neutralizují dopady sociální exkluze. Ve službách mimoškolní péče také vznikají nové pracovní příležitosti.

Mimoškolní péče se stává důležitou součástí jak evropské sociální politiky, tak národních sociálních politik. Její přínos spočívá zejména v podpoře sociální soudržnosti a podpoře rovných příležitostí. Služby mimoškolní péče vytvářejí podmínky, které umožňují rodičům vstup na trh práce, pomáhají harmonizovat rodinný i pracovní život. V neposlední řadě pomáhají dětem, vytvářejí bezpečné prostředí, v němž se mohou realizovat v široké nabídce různorodých aktivit.

LITERATURA

- ELNIFF-LARSEN, A., DREYLING, M., WILIAMS, J. *Employment Development in Childcare Services for School-age Children. Report*. Dublin: ECOTEC, 2006. 92 s. ISBN 92–897–0945–6.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80–717–8549–0.
- MEIJVOGEL, R., PETRIE, P. *School-age Childcare in the European Union: A survey*. London: European Commission Network on Childcare, 1996. 112 s. ISBN 0–9527651–0–1.
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník Lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. 280 s. ISBN 80–200–0950–7.
- PÁVKOVÁ, J a kol. *Pedagogika volného času*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. 232 s. ISBN 80–7178–711–6.
- REID, P., WHITE, D. *Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe. Executive summary*. [online] [cit. 2007–06–30] Dostupné z <<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/52/en/1/ef0752en.pdf>>
- Sociální agenda 2005–2010*. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropského společenství, 2005. 31 s. ISBN 92–894–9155–8.
- Usnesení vlády ČR č. 722 ze dne 16.7. 2004, Aktualizace regionů se soustředěnou podporou státu. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*.
- Závěrečná výzkumná zpráva Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe, 2007, rukopis*.

SUMMARY

Based on the results of *Sustainable Child Care Services*, a research project in two stages in 2006 and 2007, the text of this contribution deals with the out-of-school care for children in Europe. The second phase of the project, *Out-of-school Care for Children Living in Disadvantaged Areas in Europe*, was focused on the analysis of the services offered to children aged 5 to 12 in disadvantaged areas of selected EU member states.